

sprawozdania
kronika

XVII MAŁOPOLSKIE DNI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W 2015 r. odbyła się XVII edycja Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego. Imprezę zorganizowano podczas dwóch majowych weekendów (16–17 maja i 23–24 maja), podczas których wybrano i zaprezentowano 10 zabytków, zlokalizowanych na 4 trasach zwiedzania: dwóch krakowskich (obydwa weekendy), zachodniej (16–17 maja) i północnej (23–24 maja). W programie wydarzenia, oprócz zwiedzania, znalazły się warsztaty, koncerty, spacer, wystawy. Część z nich została przygotowana z myślą o dzieciach. Jak co roku udostępniono obiekty, które na co dzień są mało dostępne, niedostępne lub ogólnodostępne, ale do których obowiązują płatne bilety wstępu. Podczas 17. edycji były to m.in. zakłady pracy, przestrzeń prywatna, miejsca niedostosowane do ruchu turystycznego. Wiązało się to z pewnymi obostrzeniami, dlatego na niektóre atrakcje obowiązywała wcześniejsza rezerwacja.

Symbolicznym „patronem” tej edycji był *czas*. W poszczególnych obiektach szukano jego atrybutów, dosłownie i w przenośni, obserwowano, jak *czas* obchodzi się z zabytkami, jak dawniej postrzegano *czas*, jak odmierzano *czas*, gdzie lokowano zegary, jak je eksponowano. Zaprezentowano i objaśniono m.in. jak działa zegar na dziedzińcu Collegium Maius w Krakowie.

Każdy uczestnik Dni otrzymał wraz z pamiątkową pieczęcią książkę Katarzyny Kobylarczyk „Był sobie *czas*”, o postaciach związanych ze zwiedzaniem zabytkami.

16–17 MAJA 2015 (TRASA KRAKOWSKA)

Na trasie krakowskiej podczas pierwszego weekendu można było zwiedzić kościół **pw. św. Marka Ewangelisty** (ul. św. Marka 10, Kraków), posłuchać o historii tego miejsca i wspólnot tu żyjących oraz zwiedzić na co dzień niedostępne przestrzenie tzw. Giedroycianum – miejsce kultu Michała Giedroycia, pobożnego zakonnika z XV w. Kościół pw. św. Marka jest kościołem uniwersyteckim, filią parafii bazyliki Mariackiej. Gospodarzami i członkami są siostry Jadwiżanki Bractwa św. Zofii (założonego w 1410 r.). Budowa kościoła ufundowanego przez Bolesława Wstydlivego trwała długo. Rozpoczęto ją – od wzniesienia prezbiterium – w latach 60. XIII w. Kościół był kilkakrotnie niszczone pożarami, a w trakcie prac restauracyjnych ulegał zmianom. W XVII w. gruntownie przebudowano wnętrze, nadając mu charakter barokowy, tylko w kaplicy Matki Bożej zachowało się gotyckie sklepienie krzyżowo-żebrowe.

Na zewnątrz od strony ulicy Sławkowskiej znajduje się rzeźbiarska grupa z figurami Matki Boskiej Bolesnej i św. Janem Ewangelistą pod krzyżem z XVI w. (kopia), oryginał wisi we wnętrzu. Aż do roku 1807 gospodarzami kościoła i sąsiedniego klasztoru byli zakonnicy zwani markami albo rogaczami (od oryginalnego kształtu kapeluszy). Stąd też ulica św. Marka długo nazywana była na tym odcinku „Rogacką”. Po wygaśnięciu zakonu przeniesiono tu księży emerytów.

Kolejnym obiektem na trasie krakowskiej była **cerkiew prawosławna pw. Zaśnięcia NMP** (ul. Szpitalna 24, Kraków), która swoim wyglądem zewnętrznym nie przypomina klasycznej świątyni prawosławnej. Wkomponowana w jedną z pierzei ulicy Szpitalnej, o tym, że jest budynkiem sakralnym, informuje tylko za sprawą zawieszanej na froncie kamienicy niewielkiej ikony z wizerunkiem Bogarodzicy. Nad ozdobnym portalem na parterze widnieje zadaszenie, umieszczone w ostatnich latach, zwieńczone kopułą. Okna zdobią witraże zaprojektowane przez Jerzego Nowosielskiego. Elewację budynku wieńczy wąska ścianka z kartuszem pośrodku. Za ołtarzem znajdują się witraże, wykonane przez krakowskich artystów plastyków. Podczas Dni Dziedzictwa zainteresowani mogli wejść do pracowni ikonograficznej i posłuchać o historii ikony, wziąć udział w warsztatach śpiewu cerkiewnego. Wielu zwiedzających wyruszyło na spacer śladami Jerzego Nowosielskiego, który poprowadziła historyczka sztuki, Jagoda Żarnowiecka.

16–17 MAJA 2015 (TRASA ZACHODNIA)

Na trasie zachodniej zwiedzający zobaczyli **kolonię robotniczą i fabrykę Bata w Chełmku** (ul. Topolowa, Chełmek, powiat oświęcimski). Zwiedzający mogli przejść dwiema trasami: po terenie dawnej fabryki Bata oraz dawnej kolonii robotniczej. Ciekawostką była możliwość wejścia do domu w kolonii oraz kotłowni, znajdującej się na terenie fabryki. Historia firmy obuwniczej Bata zaczęła się w Zlinie, mieście położonym na czeskich Morawach. To właśnie tu pod koniec XIX w. powstał niewielki zakład szewski, który z czasem stał się imperium obuwniczym, znanym na całym świecie. Do ogólnoswiatowej sieci fabryk Bata dołączył Chełmek – niewielka wówczas wieś koło Oświęcimia.

W 1932 r., w Chełmku, swoją działalność rozpoczęła pierwsza fabryka koncernu w Polsce. Na przestrzeni kilku lat powstał tu nowoczesnie zarządzany zakład produkcyjny, osiedle i hotele robotnicze. W Chełmku wybudowano szkołę, place zabaw dla dzieci, otworzono punkt opieki medycznej. Zadbano także o wychowanie sportowe pracowników, którzy mieli do dyspozycji klub sportowy z przyfabrycznym boiskiem, korty tenisowe, kręgielnię, basen, plac hokejowy a nawet skocznię narciarską. Została założona także straż pożarna, czytelnia oraz różne związki i stowarzyszenia.

Kolejnym obiektem na tej trasie był **zespół zabudowań podworskich w Bobrku** (ul. Nadwiślańska 5, Bobrek, powiat oświęcimski). Na przestrzeni kolejnych stuleci Bobrek zmieniał właścicieli. Przedstawiciele rodów Ligezów, Potulickich, Wielopolskich, Ogińskich i Sapiehów ukształtowali krajobraz i zabytkową zabudowę dzisiejszego Bobrka. Zespół zabudowań podworskich tworzą: zabytkowy pałac wraz z oficyną, park, czworaki, drewniany spichlerz oraz kościół pw. Przenajświętszej Trójcy. Zabytkowe czworaki dworskie od 2003 r. są własnością państwa Klimowiczów. Utworzyli skansen, w którym są prezentowane zbiory dawnych przedmiotów codziennego użytku, maszyn i urządzeń rolniczych, sań, wozów drabiniastych oraz ręcznie kutych gwoździ, wydobytych ze ścian i belek w trakcie prac konserwatorskich.

Trzecim obiektem na trasie zachodniej była **Synagoga i Muzeum Żydowskie w Oświęcimiu** (pl. ks. J. Skarbka 5, Oświęcim, powiat oświęcimski). W XIX i XX w. Oświęcim był ważnym ośrodkiem religijnym judaizmu na terenach Galicji Zachodniej. Na terenie gminy żydowskiej działały stowarzyszenia dobroczynne, religijne, kulturalne i sportowe, partie polityczne. Podczas Dni Dziedzictwa udostępniono zwiedzającym synagogę Chewra Lomdej Misznajot, Muzeum Żydowskie i dom rodziny Klugerów – miejsca, które w przywracaniu pamięci o Żydach z Oświęcimia odgrywają rolę szczególną. Synagoga to murowany, parterowy budynek, wzniesiony na planie prostokąta. Zwraca uwagę wydzielona wyższa część północna. Elewacje budynku ozdobione są skromnymi dekoracjami architektonicznymi. Okna o niejednorodnym kształcie, rozmieszczone są niesymetrycznie, odpowiadają jednak podziałowi wnętrza na dwie sale – większą dla mężczyzn i mniejszą dla kobiet. Muzeum Żydowskie prezentuje dwie nowoczesne ekspozycje, pierwsza z nich to Oszpicin – tak Żydzi w języku jidysz nazywali Oświęcim. Opowiada o żydowskiej przeszłości miasta, której początki sięgają I połowy XVI w. Druga – Nowe życie – to mozaika złożona z osobistych relacji byłych mieszkańców Oświęcimia, żyjących obecnie w Izraelu. Zwiedzający mieli również możliwość zobaczenia cmentarza żydowskiego w towarzystwie dr. Jacka Proszyka.

23–24 MAJA 2015 (TRASA KRAKOWSKA)

Podczas drugiego weekendu Dni Dziedzictwa, na trasie krakowskiej zaprezentowano dawne **Obserwatorium Astronomiczne w Collegium Śniadeckiego** oraz **Ogród Botaniczny** (ul. Kopernika 27, Kraków). U wejścia do Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego znajduje się piękny klasycystyczny budynek dawnego Obserwatorium Astronomicznego. Historia Ogrodu i Obserwatorium sięga roku 1774. Wtedy to, po kasacji zakonu jezuitów, Uniwersytet Krakowski poprzez Komisję Edukacji Narodowej otrzymał pałacyk Czartoryskich, położony w dzielnicy Wesoła. Jednopiętrowy pałacyk został przebudowany, a swój obecny kształt otrzymał podczas kolejnej przebudowy w połowie XIX w. Już podczas pierwszej przebudowy

umieszczono na dachu kopuły obserwacyjne, tzw. „postrzegalnie”. Od 1792 r. mieściło się tu Obserwatorium Astronomiczne, najstarsza polska placówka tego typu. Natomiast w przylegającym doń Ogrodzie Botanicznym powstała pierwsza na ziemiach polskich stacja meteorologiczna. Zadanie utworzenia Obserwatorium w Krakowie powierzono Janowi Śniadeckiemu (1756–1830). Dzięki jego pracowitości i talentowi krakowskie obserwatorium stało się znane ogółowi astronomów europejskich z końca XVIII w. To właśnie stąd przez lata, począwszy od 12 lutego 1946 r., nadawano radiowy sygnał czasu. Odwiedzający wysłuchali rekonstrukcji nadawania radiowego sygnału czasu dokonanej przez dr. Jana Mietelskiego, pracownika dawnego Obserwatorium Astronomicznego, który 1 kwietnia 1984 r. wykonał tę czynność po raz ostatni. Oprócz spacerów i oprowadzania z klimatologami, astronomami, botanikami, można było również indywidualnie poczytać o historii tego miejsca, zwiedzając przygotowane przez organizatorów wystawy i spacerując po Muzeum Ogrodu Botanicznego.

Znakiem czasu w szklarniach Ogrodu Botanicznego są prehistoryczne sagowce, których początki sięgają ery paleozoicznej, nazywane są żywymi skamieniałościami.

Kolejnym obiektem trasy krakowskiej było **Collegium Maius** (ul. Jagiellońska 15, Kraków), gdzie czas i jego upływ można poczuć na każdym kroku. To najstarszy budynek uniwersytecki w Polsce. Na dziedzińcu godziny odmierza zegar z drewnianymi figurami wygrywający o godz. 9:00, 11:00, 13:00, 15:00 i 17:00 utwór Jana z Lublina z XVI w. oraz pieśń akademicką Gaudeamus Igitur. Wtedy też z zegara wychodzą figury, przedstawiające sześc postaci: pedela, królową Jadwigę, króla Władysława Jagiełłę, Jana z Kęt, Hugona Kołłątaja oraz Stanisława ze Skarbimierza. Do pomiaru czasu służą także różne typy zegarów mechanicznych i słonecznych rozmieszczonych na ekspozycji muzealnej. Podczas Dni zwiedzający przeszli z przewodnikiem trasę wiodącą od mieszkania św. Jana z Kęt, w którym obecnie znajduje się kaplica, przez reprezentacyjną rektorską klatkę schodową, do salonu muzeum – Sali Zielonej, pełnej cennych dzieł sztuki, w której zaprezentowane zostały zegary słoneczne.

23–24 MAJA 2015 (TRASA PÓŁNOCNA)

Na trasie północnej została zaprezentowana **kaplica pw. Nawiedzenia i Zwiastowania NMP w Dalewicach** (Dalewice, powiat proszowski), która od początku swego istnienia należała do parafii w Niegardowie, pełniąc rolę kościoła filialnego. Pierwsza budowla została zniszczona, prawdopodobnie przez kalwinów, w latach 60. XVI w. Obecna świątynia pochodzi z połowy XVII w. i, co ciekawe, do naszych czasów przetrwała bez zasadniczych zmian architektonicznych. To, co najpiękniejsze i najcenniejsze, kryje się w jej wnętrzu. Sufit i ściany pokrywa polichromia pochodząca z drugiej połowy XVII w. Na szczególną uwagę zasługują wielkoformatowe przedstawienia

postaci świętych. Podczas weekendu chętni mogli zwiedzić, niedostępną na co dzień kaplicę, w towarzystwie przewodnika.

Kolejne miejsce na trasie północnej to położony przy trasie Kraków–Kielce **Książ Wielki**. To właśnie tu, na wzgórzu otoczonym drzewami i stawami, znajduje się jeden z ciekawszych zabytków doby renesansu w Małopolsce – **zespół pałacowy w Książu Wielkim** (ul. W. Witosa 10, Książ Wielki, powiat miechowski), na który składają się, oprócz pałacu, także dwa pawilony: kaplica pw. św. Piotra Apostoła i św. Zofii, dawna biblioteka, a także pozostałości dawnego ogrodu, który liczył sześć poziomów. Po obiekcie oprowadziły zwiedzających: gospodarz miejsca, Wioletta Kozłowska oraz historyk sztuki i archeolog, Monika Kamińska. Dzieci mogły wziąć udział w warsztatach architektonicznych i tańcach renesansowych. Jedną z atrakcji była również wycieczka szlakiem I Kompanii Kadrowej, która wyruszyła z Krakowa, przez Michałowice, Słomniki, Miechów do Książa Wielkiego.

Ostatnim punktem Dni Dziedzictwa Kulturowego było **Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie** (pl. T. Kościuszki 7–8, Jędrzejów, powiat jędrzejowski, województwo świętokrzyskie), w którym pojęcie czasu nabiera szczególnego znaczenia. To właśnie z zainteresowania astronomią i gnomoniką zrodziła się pasja i niezwykła kolekcja zegarów słonecznych rodziny Przypkowskich. Początki obecnej ekspozycji astro-nomiczno-gnomonicznej sięgają 1895 r. Feliks Przypkowski, z zawodu lekarz, z zamiłowania astronom, gromadził zabytkowe instrumenty astro-nomiczne, zegary, książki. Chętni mogli zwiedzić mieszkanie rodziny Przypkowskich i podziwiać kolekcję zegarów słonecznych niegdyś do nich należących. Szczególną atrakcją była możliwość zwiedzenia biblioteki i prezentacja wybranych dzieł z zakresu gnomoniki. W niedzielę 24 maja, w zrekonstruowanym Ogrodzie Czasu, odbył się piknik gnomoniczny, podczas którego astronom Rafał Zaczkowski opowiedział m.in. o praktycznym zastosowaniu zegarów słonecznych – jędrzejowskich „słoneczników”, a dzieci mogły wziąć udział w warsztatach dotyczących zegarów i czasu.

Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego to projekt, który powstał z inicjatywy Zarządu Województwa Małopolskiego, realizuje go Małopolski Instytut Kultury.

Szczególne informacje o wszystkich obiektach na stronie internetowej: www.dnidziedzictwa.pl

BIBLIOGRAFIA

- J. Adamczewski, *Kraków od A do Z*, wyd. 2 poszerz, Kraków 1986
- A. Basista, *Betonowe dziedzictwo. Architektura w Polsce czasów komunizmu*, Warszawa–Kraków 2001
- R. Brykowski, M. Kornecki, *Drewniane kościoły w Małopolsce Południowej*, Wrocław [etc.] 1984
- T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982

- S. Dziedzic, [fot. K. Pollesch et al.], *Alma Mater Jagiellonica*, Bydgoszcz 1999
- I. i T. Kaczyńscy, *Zamki w Polsce południowej. Przewodnik*, Warszawa 2000
- Katalog Zabytków Sztuki opracowany dla województwa krakowskiego*, Kraków 1951–1953
- M. Kornecki, *Kościół drewniane w Małopolsce. Zagadnienia uwarunkowań oraz systematyki typów i form architektury (od średniowiecza do XX wieku)*, Warszawa–Kraków 1999
- Kronika Krakowa*, [oprac. całości zespół pod kier. M.B. Michalika; art. przeglądowe, noty, kalendaria, aneksy i mapy oraz dobór il. i red. zespół pod kier. J.M. Małeckiego, A. Kurza, J. Wyrozumskiego], Warszawa 1996
- Małopolska. Polska niezwykła*, [red. atlasu Ł. Medrzycki, M. Walczak-Kowalska, wybór miejsc niezwykłych i oprac. tekstów P. Ajdacki [et al.], oprac. map P. Białecki [et al.], Warszawa 2007
- Na ludowo. Muzea, skanseny, obrzędy, zwyczaje*, [oprac. tekstów P. Anders et al.], Warszawa 2011
- A. Piekiełko-Zemanek, *Egzotyczny ogród na Wesołej*, Kraków 1986
- A. Piekiełko, *Historia Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Warszawa–Kraków 1983
- M. Rożek, [il. R. Ciszewski], *Przewodnik po zabytkach i kulturze Krakowa*, wyd. 2 dodr., Warszawa–Kraków 2000
- M. Szpak, J. Ząbkowska, *Historia wsi Bobrek*, „Poznaj swój kraj”, 2000, nr 1, s. 22–23

Oprac. Justyna Nartowska
Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie